

2020. GADA ZIŅOJUMS PAR INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA TIESĪBU PĀRKĀPUMIEM

Kāpēc intelektuālā īpašuma tiesības ir svarīgas,
intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumi un cīņa pret
viltošanu un pirātismu

KOPSAVILKUMS

2020. gada jūnijs

Priekšvārds

Pierādījumi, ka ar intelektuālo īpašumu (IĪ) saistīti noziegumi nav noziegumi bez cietušajiem, pastāv jau daudzus gadus, un tos vēl vairāk nostiprina šis jaunais ziņojums, kurā izcelti daži no būtiskākajiem pētījumiem, ko EUIPO veicis ar Novērošanas centra starpniecību.

Ziņojumā uzsvērta intelektuālā īpašuma tiesību svarīgā nozīme ES ekonomikā un līdz ar to arī atlabšanā pēc Covid-19 krīzes, kas ir dominējusi 2020. gada pirmajā pusē un draud ar ilgstošām sekām.

Viens no pētījumiem par IĪ tiesību pārkāpumiem, kas veikts sadarbībā ar Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju, attiecas uz zāļu viltošanu, ko uzskata par vienu no cietsirdīgākajām viltošanas jomām. Tas ir vēl skaidrāk līcis saprast apdraudējumu sabiedrībai.

Viltotas zāles, bērnu rotaļlietas un viltoti kosmētikas līdzekļi ir tikai dažas no problēmu jomām, taču pastāv slēpti apdraudējumi, kas attiecas uz visiem ar IĪ saistītajiem noziegumiem un neaprobežojas ar darbvietu zudumu likumīgās nozarēs un publisko ieņēmumu samazinājumu.

Noziedznieki uzskata ar IĪ saistītus noziegumus par salīdzinoši zemas riska darbību, kas tiek izmantota citu organizētās noziedzības veidu atbalstam. Kopīgi ar Eiropolu sagatavotā ziņojumā ir sniegta gadījumu izpēte, kas parāda saikni ar nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, dokumentu viltošanu, kibernetiskās noziedzības, krāpšanu finanšu jomā, narkotiku ražošanu un tirdzniecību.

Kļūst arvien skaidrāks, ka patērētāju veselībai un drošībai, un videi nodarītais kaitējums, kā arī saistība starp IĪ noziegumiem un citiem noziedzības veidiem prasa steidzamu un koordinētu starptautisku rīcību.

No IĪ noziegumiem cieš visa sabiedrība, un šis ziņojums vēlreiz apliecina, ka IĪ tiesību aizsardzībai atkal ir jāklūst par vienu no ES prioritātēm cīņā pret organizēto noziedzību.

Christian Archambeau

EUIPO izpilddirektors

Kopsavilkums

Šajā ziņojumā ir apkopoti rezultāti no pētījumiem par intelektuālā īpašuma tiesību (IĪT) pārkāpumu mērogu, jomu un ekonomiskajām un neekonomiskajām sekām ES, ko pēdējos gados Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma birojs (*EUIPO*) ir veicis ar Eiropas Intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu novērošanas centra (Novērošanas centra) starpniecību. Tajā galvenajos vilcienos ir aprakstīti un apspriesti pierādījumi par IĪT ekonomisko vērtību ES ekonomikā, cik lielā mērā šī vērtība tiek izmantota, pārkāpumu mehānismi, ko izmanto šīs vērtības iegūšanai, kā arī pasākumi šo problēmu risināšanai. Ir aplūkota arī organizētu noziedzīgu grupu (ONG) iesaiste, pamatojoties uz Eiropola (Eiropas Savienības Aģentūras tiesībsardzības sadarbībai) izmeklētajām lietām.

Pētījumā, kas veikts 2019. gadā partnerībā ar Eiropas Patentu iestādi (EPI), *EUIPO* konstatēja, ka IĪT ietilpīgu nozaru kopējais ieguldījums ES ekonomikā ir aptuveni 45 % no iekšzemes kopprodukta (IKP) un 29 % no nodarbinātības (ja neskaita vēl 10 % darbvietu nozarēs, kas piegādā preces un pakalpojumus IĪT ietilpīgajām nozarēm). Šajās nozarēs notiek arī lielākā daļa ES tirdzniecības ar pārējo pasauli, un tās veido 96 % no ES preču eksporta. Darbinieku algas šajās nozarēs par 47 % pārsniedz citu nozaru darbinieku algas. Šķiet, ka IĪT ietilpīgās nozares arī finanšu krīzi ir pārcietušas vieglāk nekā pārējā ekonomika, par ko liecina lielāks nodarbinātības un IKP īpatsvars salīdzinājumā ar iepriekšējo 2016. gada pētījumu. Sadarbībā ar EPI 2019. gadā veiktais pētījums par strauji augošiem maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU) liecina, ka atsevišķu uzņēmumu līmenī MVU, kas izmanto IĪT, turpmākajos gados varētu sasniegt lielāku izaugsmi nekā citi uzņēmumi.

IĪT augstās vērtības dēļ šo tiesību pārkāpumi ir ienesīga noziedzīga darbība ar salīdzinoši zemu riska pakāpi atklāšanas un sodīšanas iespējamības ziņā. ONG ir cieši iesaistītas viltošanā un pirātismā, un IĪ noziegumi bieži tiek apvienoti ar citiem noziegumu veidiem, piemēram, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, cilvēku tirdzniecību un reizēm piespiedu darbu, kā dokumentēts divos Eiropola un *EUIPO* kopīgos ziņojumos, *2019. gada intelektuālā īpašuma noziegumu draudu novērtējumā* (kurā minēts pat kāds ar teroristu organizāciju saistīts gadījums Eiropas Savienībā) un *2020. gada jūnijā publicētajā ziņojumā par polikriminalitāti*. ONG darbības metodes kļūst arvien sarežģītākas, jo tehnoloģijas un izplatīšanas kanāli attīstās kopsolī ar viltoto produktu klāsta paplašināšanos.

Viltotāji savos biznesa modeļos diezgan plaši izmanto internetu, lai izplatītu produktus un veicinātu nelikumīga digitālā satura izplatīšanu un patēriņu.

Saskaņā ar pētījumu, ko 2019. gadā veica *EUIPO* un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO), aplēstā IĪT pārkāpumu vērtība starptautiskajā tirdzniecībā 2016. gadā varēja būt līdz 3,3 % no pasaules tirdzniecības vērtības. Līdz 6,8 % no ES importa jeb 121 miljardu EUR gadā veido viltotas preces. Abi rādītāji ir ievērojami augstāki nekā rādītāji, kas minēti iepriekšējā 2016. gadā publicētajā abu organizāciju pētījumā, un tas liecina, ka problēma pēdējos gados ir vēl vairāk saasinājusies.

EUIPO vairākos nozaru pētījumos ir aplēsis, ka viltošanas rezultātā pārdošanas zaudējumi ES ir bijuši 11 nozarēs (tieši analizētajās nozarēs un ar tām saistītajā piegādes ķēdē). Šie zaudējumi periodā no 2013. gada līdz 2016. gadam kopumā ir pārsnieguši 83 miljardus EUR gadā. Turklāt likumīgos uzņēmumos ir zaudēts vairāk nekā 671 000 darbvietu un nodokļu ieņēmumos dalībvalstis ir zaudējušas 15 miljardus EUR gadā.

Šie ekonomiskie zaudējumi ir smagi, tomēr viltotu preču radītais kaitējums sabiedrības veselībai, patērētāju drošībai un videi, iespējams, ir vēl smagāks. *EUIPO* un *ESAO* 2020. gada martā publicēja kopīgu pētījumu par viltotām zālēm, parādot, ka vilto ne tikai “dzīves stila” zāles, bet arī zāles, kas paredzētas smagu slimību ārstēšanai, tostarp antibiotikas, pretvēža un sirds slimību zāles, kam var būt potenciāli letālas sekas pacientiem, kuri lieto šīs zāles. Pēc Covid-19 pandēmijas uzliesmojuma 2019. gada beigās un tālākas izplatīšanās visā pasaulē viltotāji ir ķērušies pie viltotu testēšanas komplektu un viltotu individuālās aizsardzības līdzekļu ražošanas un piedāvā viltotas zāles, kas it kā varot izārstēt šo slimību, lai gan iestādes nav apstiprinājušas vēl nevienas zāles ⁽¹⁾.

Analizējot tirgus uzraudzības iestāžu sniegtos datus visā ES, *EUIPO* ir papildus dokumentējis apdraudējumus patērētāju veselībai un drošībai, ko rada viltotas preces, piemēram, rotaļlietas, apģērbs, elektroierīces un citas ikdienas patēriņa preces. Apdraudējumi ietver bīstamu ķīmisku vielu un toksīnu iedarbību, kas var radīt akūtu vai hronisku kaitējumu veselībai, aizrīšanos, elektrošoku, ugunsgrēku un dažāda veida traumas. Daži viltojumu veidi, piemēram, viltoti pesticīdi, var kaitēt gan lauksaimniekiem, kuri tos lieto saviem kultūraugiem, gan patērētājiem, kuri patērē iegūto produkciju.

Papildus viltotu preču un pirātiska satura piedāvājuma analīzei *EUIPO* ir pētījis arī pieprasījumu, t. i., ES iedzīvotāju attieksmi pret IĪT un viņu gatavību piedalīties IĪT pārkāpjošu preču un pakalpojumu patēriņā. Stimuli, kas mudina patērētājus iegādāties viltotas preces un nelegāli piekļūt ar autortiesībām aizsargātam saturam, ir zemākas cenas, viegla piekļūstamība un zems sociālais nosodījums saistībā ar šādām aktivitātēm. Īpaša uzmanība tiek pievērsta jauniešiem, un 2019. gadā tika publicēts atjaunināts Rezultātu pārskats par intelektuālo īpašumu un jaunatni, kas liecina, ka salīdzinājumā ar iepriekšējo 2016. gada izdevumu jaunieši Eiropas Savienībā retāk patērē pirātisku digitālo saturu, bet nedaudz biežāk iegādājas viltotas preces.

Reaģējot uz šīm tendencēm, *EUIPO* kopā ar publiskā un privātā sektora partneriem īsteno un atbalsta vairākas darbības šo problēmu risināšanai. Šīs darbības ietver informācijas sniegšanu tiesību īpašniekiem par mainīgo situāciju pārkāpumu jomā, sadarbību ar Eiropolu, lai plašāk reaģētu uz noziegumiem IĪ jomā, tostarp piedaloties specializētas IĪ noziegumu apkarošanas vienības finansēšanā Eiropolā, sadarbību ar *CEPOL* (Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūru) un *Eurojust* (Eiropas Savienības Aģentūru tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās), palīdzot apmācīt tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekus visā ES, atbalstu Eiropas Komisijas centieniem risināt jautājumu par viltotu preču piedāvājumu trešās valstīs. Intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības portāls nodrošina unikālu platformu, kurā tiesību īpašnieki un tiesībaizsardzības iestāžu darbinieki var droši apmainīties ar informāciju, vākt datus par tiesībaizsardzību turpmākai analīzei un informēt par trešo personu pārkāpumiem un Eiropas Komisijas darbībām IĪ noziegumu jomā. *EUIPO* ir arī sācis darbu pie jaunām tehnoloģijām, kam varētu būt liela nozīme, palīdzot apkarot pārkāpumus, un pie sadarbības ar starpniekiem, piemēram, e-komercijas tirdzniecības vietām, lai uzlabotu IĪ aizsardzību tiešsaistes vidē.

Tiesībaizsardzības jomā Eiropols, *OLAF* (Eiropas Birojs krāpšanas apkarošanai) un Interpols koordinē ES un pasaules mēroga tiesībaizsardzības operācijas, bet operācijas īsteno arī tiesībaizsardzības iestādes atsevišķās dalībvalstīs.

Tiesībaizsardzības pasākumi galvenokārt ir paredzēti, lai mazinātu IĪT pārkāpjošu preču un pakalpojumu piedāvājumu. Monētas otra puse ir pieprasījums. *EUIPO* sadarbībā ar dalībvalstīm un privātiem un pilsoniskās sabiedrības partneriem cenšas palielināt iedzīvotāju izpratni par IĪ tiesību nozīmi un vajadzību tās ievērot, izmantojot vairākus kanālus:

⁽¹⁾ Eiropols, kas uzrauga situāciju, 2020. gada aprīlī ir publicējis ziņojumu *Viral Marketing - Counterfeits, substandard goods and intellectual property crime in the COVID-19 pandemic* (“Vīrusa mārketing – viltojumi, standartiem neatbilstošas preces un intelektuālā īpašuma noziegumi Covid-19 pandēmijā”). Pieejams: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/report_covid_19_-_viral_marketing_counterfeits.pdf.

- darba virzienu “IĪ tiesības izglītībā”, kas paredzēts, lai integrētu IĪ tiesības skolu mācību programmās visos līmeņos;
- informatīvus pasākumus, piemēram, iniciatīvu “Ideas Powered”, vai kampaņas plašsaziņas līdzekļos, piemēram, tādas kā kampaņa saistībā ar šā ziņojuma publicēšanu, īpašu uzmanību pievēršot patērētāju izglītošanai par viltotu preču radīto apdraudējumu;
- patērētāju informēšanu par likumīgi pieejama digitālā satura pieejamību portālā *agorateka*;
- programmu “AUTHENTICITY”, kas paredz Eiropas pilsētu tīkla izveidošanu ar mērķi veicināt izpratni par intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības nozīmi.

2020. GADA ZIŅOJUMS PAR INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA TIESĪBU PĀRKĀPUMIEM

Kāpēc intelektuālā īpašuma tiesības ir svarīgas, intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumi un cīņa pret viltošanu un pirātismu

2020. gada jūnijs